

bio toliko konzervativan kako su neki sugerirali. Pokušao je provesti gospodarske reforme, ali se vitalne društvene i političke promjene nisu nikad ostvarile i revolucija koje se toliko bojao stigla je 1848. donoseći sa sobom kaos. Do 1867. car Franjo Josip potvrdio je odvojene ustave za austrijsku i ugarsku polovicu carstva i tako je Austro-Ugarska Monarhija ili Dvojna monarhija rođena.

U završnom poglavlju, Rady raspravlja Prvi svjetski rat i kraj Habsburškog carstva. Pažljivo objašnjava kako su Bosna i Hercegovina bile u centru napetosti u godinama prije nego je nadvojvoda Franjo Ferdinand umoren u Sarajevu 1914., prije nego ukratko opiše habsburške ratne napore i posljedice njihovog poraza. Konačno, Rady ustvrđuje "propast habsburškog carstva bila je posljedica Prvog svjetskog rata" (108). No, također podsjeća i na to da ono nije bilo jedinstveno u svom raspadu, spominjući kako carska Rusija i Osmansko Carstvo nisu prošle bolje, dok je Britanija imala vlastite probleme u Irskoj. U zaključku, a možda misleći i na mnogo novije događaje, Rady kaže "Gdje je jednoč stajalo habsburško carstvo u Srednjoj Europi sada je 13 republika. Mnogima od njih vladali su nasilnici i lopovi, koji su pljačkali njihovo stanovništvo. Zaista, Habsburgovci su ipak radili bolje" (108).

Martyn Rady je vjerojatno najviše poznat zbog svog rada na povijesti Ugarske, ali ovaj njegov prikaz je potpun i pokriva sve habsburške posjede, uključujući one izvan Europe, Tekst prati više korisnih ilustracija, od kojih pažnju najviše privlači slika nadvojvode Franje Ferdinanda pruerušenog u balzamiranog faraona (96). Knjiga će svakako biti nužno štivo za svakog zapadnog znanstvenika ili studenta koji se bude počinjao baviti Habsburškom Monarhijom.

Christopher Nicholson

Chris Wickham, *Sleepwalking into a New World: The Emergence of Italian City Communes in the Twelfth Century*, Princeton University Press, Princeton 2015., 305 str.

Nova monografija plodnog britanskog medievista, oksfordskog profesora Chrisa Wickhama, pruža pitak sintetski osvrt na popularnu temu europske srednjovjekovne povijesti – genezu urbanih komuna u srednjoj i sjevernoj Italiji između 11. i 12. stoljeća. Radi se o predmetu kojemu je Wickham posvetio nekolicinu ključnih publikacija – što u formi kraćih članaka, što u obliku specijaliziranih monografija posvećenih određenoj komuni ili regiji. No ova je knjiga autorov prvi monografski pregled ovoga bitnog fenomena srednjovjekovne povijesti.

Djelo otvara uvod pod naslovom *Communes* (1-20), u kojemu Wickham izlaže geografski i vremenski okvir studije, istraživačka pitanja i svoj originalan konceptualni aparat. Autor si zadaje uistinu ambiciozan zadatak – odgonetnuti misaone horizonte protagonista geneze urbanih autonomnih komuna. Pitanje "što su mislili da rade" ("what did they *think* they were *doing*", 6) provlači se kroz cijeli narativ. Autor traga za odgovorima kroz razne vrste povijesnih vrela: od narativnih izvora poput gradskih anala i kronika, preko dokumentarnih izvora poput sudskih parnica i notarskih spisa, sve do radova nastalih iz pera samih komunalnih konzula. Wickham naglašava da ne postoji jedna općeprihvaćena definicija "prave" srednjovjekovne komune i stoga izlaže idealan tip koji se temelji na tri ključne karakteristike: osviještena gradska zajednica sposobna za kolektivne akcije; regularna rotacija izbornih gradskih funkcija koju provodi, ili barem legitimira, urbani kolektiv; gradska autonomija u čiju nad-

ležnost ulazi ratovanje, administracija pravde te, na kraju, oporezivanje i zakonodavstvo (15). Ovako konstruiran idealan tip omogućuje Wickhamu analitički potentan komparativni okvir. Naime upravo je Wickhamov dobro razrađen komparativan pristup odlika cijele monografije.

Nadalje, autor svoju argumentaciju gradi na već uvriježenim analizama Philipa Jonesa, Hagena Kellera i Jean-Claudea Mairea Vigueura koji su svojim utjecajnim radovima ukazali na istaknute društvene položaje izvornih čelnika komuna, potpuno oprečno tradicionalnim narativima koji su talijanske komune sagledavali kao demokratska udruženja trgovaca i obrtnika. Prvaci komuna u nastajanju dolazili su iz elitnih društvenih slojeva zemljoposjednika i vitezova. Autor velikim dijelom prihvaća teze Mairea Vigueura koji u tom elitnom sloju, *noblesse urbaine*, vidi prvenstveno vojnu elitu, dovoljno bogatu da ratuje na konju. Wickham dodatno razrađuje stratifikaciju elitnih slojeva koje dijeli u tri grupe: aristokraciju koja moć i ugled temelji na velikim zemljoposjedima, uključujući prava na kaštele i ubiranje desetina (npr. *capitanei* u Milanu); drugi sloj elite koji također sačinjavaju ugledni zemljoposjednici, ali s manje posjeda od aristokracije (npr. *valvassores* u Milanu); treći sloj, koji autor naziva "srednjom elitom" ("medium elite") i koji svoje bogatstvo i ugled temelji na stručnoj spremi, pretežito pravnoj naobrazbi (53-54). Slično kao i s idealnim tipom komune ova stratifikacija društvenih elita omogućuje široku komparativnu primjenu i služit će autoru kao analitički alat kroz cijelu monografiju.

Nakon uvoda slijede tri analitička poglavlja u kojima Wickham na temelju studija slučaja ocrtava šarolike putove kroz koje su urbane elite "mjesečarile" prije negoli su stigle do izgrađenih autonomnih urbanih komuna. Tako se redom prati razvoj komunalnih institucija u Milanu (21-66), Pisi (67-117) i Rimu (119-160). Autor je izabrao ove tri komune jer nude najviše sačuvanih izvora, narativnih i dokumentarnih, za period kristalizacije najranijih komuna, tj. za razdoblje između 1050. i 1150. godine. Sva tri poglavlja prate isti format: u prvome se dijelu ocrtava politička povijest grada, odnosi s tradicionalnim nositeljima vlasti (crkvenim i/ili svjetovnim velikodostojnicima s institucionalnim kontinuitetima iz doba Italskog Kraljevstva) te geneza budućih komunalnih ustanova, gradskih vijeća i institucije konzula; u drugome se pak dijelu donosi prozopografska analiza obitelji čiji su izdanci najčešće birani na položaje konzula, najviših gradskih funkcija u čiju je domenu ulazila administracija pravde, vođenje ratova i diplomacija. Tako je Milano prikazan kao komuna koja je nastala iz nadbiskupske kurije, sporim prelaskom biskupskih institucija u komunalne. Iako su prvi konzuli imali izravne veze s nadbiskupom i spadali su u aristokratski sloj, u razdoblju između 1110. i 1130. konzulatom počinju dominirati članovi "srednje elite", školovani pravnici. Pisa je, pak, primjer komune koja se razvila prije Milana, te zajedno s Genovom čini jednu od dviju najstarijih gradskih komuna srednjovjekovne Italije. Autor naglašava maritimni karakter Pise i česte vojne ekspedicije ove komune u nastajanju, koje su zasigurno pridonijele jačanju kolektivne svijesti i potencijalu za koordiniranu kolektivnu akciju. Stoga se komuna u Pisi oblikuje kroz veću participaciju širih društvenih slojeva i u svojoj prvoj fazi, do 1150. godine, stoji čvrsto u rukama drugog elitnog sloja, prosperitetnih urbanih zemljoposjednika. Rim je zadnja studija slučaja i predstavlja vrlo atipičnu komunu koja se često izostavljala iz analiza posvećenih komunalnoj Italiji. Kao vrstan poznavatelj rimske komunalne povijesti, Wickham naglašava da je situacija u Rimu znatno drugačija negoli ona u Milanu ili Pisi. Rimsku je komunu stvarao urbani sloj novih elita koje su bile u čvrstoj opoziciji s tradicionalnom rimskom aristokracijom, okupljenom oko papinskog dvora.

Zadnje poglavlje, naslovljeno *Italy* (161-205), smješta tri studije slučaja u širi komparativni okvir i služi kao svojevrsan zaključak cijele monografije. Autor uspoređuje razvojne putanje triju prikazanih komuna s petnaestak urbanih središta komunalne Italije koje u slično vrijeme oblikuju i učvršćuju vlastite komunalne autonomije. Tako se u dosada razrađeni analitički okvir smještaju gradovi iz šest regija: Pijemonta, Lombardije, Emilije, Romagne, Veneta i Toskane. Unatoč velikom broju analiziranih urbanih središta, Wickham jasno naglašava posebnosti svakog grada, dok istovremeno uspoređuje razvoj komunalnih institucija u suprotnosti s tradicionalnim vladajućim strukturama i upliv elitnih društvenih slojeva u genezu komune s triju studija slučaja. Na kraju autor donosi nekoliko važnih zaključaka. Unatoč vrlo raznolikim razvojnim putanjama koje svaki grad prolazi u razvoju vlastite komunalne autonomije, Wickham tvrdi da će upravo modeli međuodnosa triju elitnih slojeva najbolje ocrtati glavne karakteristike komune u nastajanju. Nadalje, pojava konzula u pisanim izvorima ne mora značiti *ipso facto* da se komuna već tada formirala, jer još uvijek mora doći do formaliziranja vlasti novorođenih komunalnih institucija. Ono se ponekad događa vrlo brzo (npr. u Rimu), ponekad sporo (npr. u Firenci), a ponekad institucije ne preživljavaju okršaj s tradicionalnim nositeljima vlasti (to su tzv. "latentne komune", kao npr. Vercelli između 1150. i 1165. godine).

Narativ zatvaraju dvije epizode "kontračinjenične" (virtualne) povijesti. Prvo, što bi bilo da se svetorimski car poput Fridrika Barbarose pojavio u Italiji u prvom umjesto u petom desetljeću 12. stoljeća. Wickham vjeruje da bi se u tom slučaju restauracija regalnih prava i povratak na pretkomunalno stanje dogodilo bez većih poteškoća jer komune još uvijek nisu bile dovoljno čvrsto institucionalizirane, već su i dalje bile pretežito samo svrsishodna rješenja na vakuum u moći koji je nastao u Italskom kraljevstvu nakon borbe oko investiture. Drugo, što bi bilo da državna vlast i sve državne institucije u potpunosti nestanu iz grada kojim dominira mafija poput Palerma. Autor tvrdi da bi mafija morala vrlo brzo popuniti sve administrativne praznine koje bi povlačenje svih organa državne vlasti sa sobom ostavilo. Slična se situacija, prema Wickhamu, dogodila u Italskom kraljevstvu sredinom 11. stoljeća. Urbane elite, koje su poput mafije u Palermu bile dominantne u urbanom kolektivu, morale su se ubrzo snaći u novonastaloj situaciji. Na taj su način, improvizirajući *ad hoc* rješenja na praktične probleme, "radom na crno", nastale prve urbane komune u srednjovjekovnoj Italiji.

Knjiga završava sa znanstvenim bilješkama (207-251), popisom izvora i korištene literature (253-282) i indeksom (283-305).

Wickhamova monografija, pitko pisana, opremljena bogatim kritičkim aparatom i smještena unutar poticajnog konceptualnog okvira, predstavlja nezaobilazno štivo za svaku daljnju raspravu o genezi urbanih komuna u srednjem vijeku. Nadam se da će djelo inspirirati povjesničare koji će unutar Wickhamovog analitičkog aparata analizirati dalmatinske i istarske srednjovjekovne komune. Takve će studije slučaja nesumnjivo pokazati pregršt posebnosti, ali potencijalno i sličnosti s Wickhamovim primjerima.

Josip Banić